

УДК 394.26(477.87)"1944/1946"

DOI: 10.24919/2312-2595.10/52.257916

Павло ЛЕНЬО

кандидат історичних наук, доцент кафедри археології, етнології та культурології, Ужгородський національний університет, площа Народна, 3, м. Ужгород, Україна, індекс 88000 (pavlo.len@uzhnu.edu.ua)

ORCID: <http://orcid.org/0000-0002-4196-6173>

Бібліографічний опис статті: Леньо, П. (2022). Святкування новорічної ялинки в Закарпатській Україні у контексті радянської політики пам'яті (1944–1946 рр.). *Проблеми гуманітарних наук: збірник наукових праць Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. Серія Історія*, 10/52, 197–212. doi: <https://doi.org/10.24919/2312-2595.10/52.257916>.

СВЯТКУВАННЯ НОВОРІЧНОЇ ЯЛИНКИ В ЗАКАРПАТСЬКІЙ УКРАЇНІ У КОНТЕКСТІ РАДЯНСЬКОЇ ПОЛІТИКИ ПАМ'ЯТІ (1944–1946 рр.)

Анотація. *Мета дослідження.* Простежити, на основі архівних документів і матеріалів преси, процес появи та особливості запровадження новорічних урочистостей в Закарпатській Україні (1944–1946). **Методологія.** Автор розуміє зміни святково-обрядової сфери, які відбувалися у період превентивної радянізації Закарпаття, як елемент комплексного впливу на його символічний простір та інструмент історичної політики радянської влади. Розгляд архівних документів та матеріалів преси здійснено за допомогою нарративного і візуального аналізу. **Наукова новизна.** Використання такого сімейного календарного свята як Новий рік в якості інструменту пропаганди та ідеології й політики пам'яті – це доволі маловідома сторінка історії Закарпаття. Вона представляє науковий інтерес і тому, що дослідники радянської обрядовості зазвичай фокусувалися на військово-патріотичних, трудових та революційних святах, але приділяли значно менше уваги календарним святам. **Висновки.** Знайдені документи дають підставу ствердити, що офіційно Новий рік на території Закарпатської України запрова-

© Павло Леньо, 2022

ISSN 2312-2595 (Print) ISSN 2664-3715 (Online)

джували під гаслами турботи про дітей. Однак насправді основною метою організації новорічних святкувань 1944 р. було забезпечення прояву вдячності місцевих жителів своїм «визволителям», маніфестації їх прагнення до визволення й об'єднання з радянською Україною. Це достатньо чітко впливає, зокрема, з тексту рукописної промови на честь Нового року, де фігурують різноманітні пропагандистські ідеологеми про віковічне рабство, тисячолітню експлуатацію українців чужинцями, які намагалися заборонити рідну мову та звичаї. Використання новорічного свята як інструмента ідеології та історичної політики радянської влади продовжувалося нетривалий час, фактично допоки Закарпатська Україна не увійшла до складу Української РСР, що підтверджує політичну підставу появи й поширення Нового року на Закарпатті.

Ключові слова: Закарпатська Україна; новорічна ялинка; ритуали; історична політика; ідеологеми.

Pavlo LENO

PhD (History), Associate Professor, Department of Archaeology, Ethnology and Culturology, Uzhgorod National University, 3, Narodna Square, Uzhgorod, Ukraine, postal code 88000 (pavlo.len@uzhnu.edu.ua)

ORCID: <http://orcid.org/0000-0002-4196-6173>

To cite this article: Leno, P. (2022). Sviatkuvannia novorichnoi yalynky v Zakarpatskii Ukraini u konteksti radianskoi polityky pamiaty (1944–1946 rr.) [Celebration of the New Year in Transcarpathian Ukraine in the context of the Soviet politics of memory (1944–1946)]. *Problemy humanitarnykh nauk: zbirnyk naukovykh prats Drohobyskoho derzhavnogo pedahohichnoho universytetu imeni Ivana Franka. Seriia Istorii – Problems of Humanities. History Series: a collection of scientific articles of the Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University*, 10/52, 197–212. doi: <https://doi.org/10.24919/2312-2595.10/52.257916> [in Ukrainian].

**CELEBRATION OF THE NEW YEAR
IN TRANSCARPATHIAN UKRAINE IN THE CONTEXT
OF THE SOVIET POLITICS OF MEMORY (1944–1946)**

Summary. The purpose of the research. This article is based on archival sources and materials of the press of Transcarpathian Ukraine (1944–1946). The main purpose of this article is to study the process of introducing New Year holidays, which are considered as an instrument

of the historical policy of the Soviet government. **Methodology.** The author considers the changes in the festive and ritual sphere carried out during the period of preventive sovietization of the region as an element of a complex impact on its symbolic space. In the process of studying archival data and local press materials methods of narrative content and visual analysis were used. **Scientific novelty.** The use of the New Year as an instrument of propaganda, ideology and politics of memory is a little-known page in the history of Transcarpathia. This topic is also interesting because researchers of Soviet rituals usually concentrated on military-patriotic, labor and revolutionary holidays but at the same time paid less attention to the rituals of the calendar sphere. **Conclusions.** The discovered documents allow us to say, that the New Year was officially introduced on the territory of Transcarpathian Ukraine under the slogan of care for children. But in fact, the main goal of organizing the celebration of the New Year in 1944 was to ensure, that local residents expressed gratitude to their "liberators". There were also declared their desire for liberation and unification with Soviet Ukraine. These theses are beautifully illustrated in the text of the handwritten speech in honor of the New Year, which formed the basis of the narrative analysis of this study. In particular, there are various propaganda ideologemes about centuries of slavery, thousands of years of exploitation of Ukrainians by outsiders who tried to ban their native language and customs. The use of this holiday as an instrument of ideology and historical policy of the Soviet government continued until Transcarpathian Ukraine became part of the Ukrainian SSR. This fact confirms the thesis about the political basis for the appearance of this holiday in Transcarpathia.

Key words: Transcarpathian Ukraine; New Year's tree; rituals; historical politics; ideologemes.

Постановка проблеми. У цьому тексті йдеться про нетривалий період існування Закарпатської України¹ (1944–1946), впродовж якого відбулися процеси превентивної радянзації краю. Тотальну радянзацію здійснили вже після його включення до складу Української РСР як Закарпатську область, але навіть півтора роки існування Закарпатської України (далі ЗУ) засвідчили суттєві зміни у всіх сферах буття. Тоді ж з'явилися радянські свята і ритуали, котрі були покликані раціоналізувати новий ідеологічний та політичний порядок.

¹ У науковій літературі є різні варіанти означення статусу Закарпатської України: маріонеткова держава, квазідержавне утворення, перехідна держава і т. д.

Дослідники радянської святково-обрядової сфери у своїх студіях насамперед аналізують революційні, патріотичні та трудові свята, натомість рідше звертаються до календарних. Це пояснюється тим, що урочистості на кшталт Нового року мали невисоке ідеологічне навантаження, попри масовий характер дійства, яке організували напередодні чи в день 31 грудня в установах, школах, дитячих садках на заводах і фабриках. Хоча Новий рік запровадили в часи Леніна як колективне святкування, однак він поступово трансформувася у розряд сімейних свят (Lane, 1981, p. 137). Він символізував календарну зміну, а не увічнивав ритуальним способом якусь політичну подію чи особистість.

Варто зазначити слушність подібних висновків. Вочевидь саме в силу ідеологічної й політичної нейтральності Новий рік, на відміну від багатьох інших радянських свят, досі користується популярністю серед широких верств населення України. Але приклад ЗУ свідчить, що навіть таке громадянське свято в перші роки радянської влади поширилося в як інструмент її пропаганди. Його поява на Закарпатті була пов'язана із прагненням влади організувати вияв вдячності місцевого населення за «визволення з віковичного рабства», що випливає із документів, які ініціювали його запровадження й побутування на Закарпатті. Аналізу цих не надто відомих фактів і присвячене пропоноване невелике дослідження.

Мета дослідження: простежити історію появи та побутування свята новорічної ялинки на території Закарпатської України, з'ясувати ідеологічну основу його популяризації.

Джерела та історіографія. Заглибитися у проблему допомогли документи з Державного архіву Закарпатської області (далі ДАЗО) у фондах центрального органу влади ЗУ – Народної Ради Закарпатської України (далі НРЗУ) та Ужгородського міського народного комітету. Серед них, зокрема, Інструкція 1944 р. («Дирекціям всех школ». ДАЗО, ф. 190, оп. 1, спр. 117, арк. 21) про проведення першого новорічного святкування в ужгородських школах, яке запланували фактично одразу після «визволення» краю. Цікавим також є рукописний текст урочистої промови написаний ніби від імені ужгородських школярів («Солодкие товарищи!»). ДАЗО, ф. 190, оп. 1, спр. 117, арк. 22–23), який рясніє правками та вставками, аналіз якого буде зроблений на сторінках цієї статті. Розглянуто також Постанову НРЗУ про організацію роком пізніше свята

ялинки, яке мало відбутися у масштабах всього регіону («Постанова НРЗУ». ДАЗО, ф. Р-14, оп. 1, спр. 257, арк. 1–4).

У дослідженні фігурують також матеріали преси обкому компартії ЗУ. Упродовж пізньосталінського періоду в регіоні виходили: «Закарпатська Україна» (згодом «Советское Закарпатье»), «Молодь Закарпаття» та «Закарпатська правда». Хоча кожна з редакцій мала власний штатний колектив, але загалом основною функцією газет було переповідати новини всесоюзної «Правди» та республіканської газети «Радянська Україна», розбавляючи їх місцевим матеріалом. Виходила подібна за форматом угорськомовна «Kárpáti Igaz Szó» та молодіжна «Kárpátontúli Ifjúság», що була угорською реплікою «Молоді Закарпаття». Були газети окружних центрів, чий зміст чудово рефлектує назви: «Сталінське слово» (м. Хуст), «Сталінський прапор» (м. Виноградів), «Прапор перемоги» (м. Мукачево), «Сталінським шляхом» (сmt. Великий Березний), «Ленінським шляхом» (м. Рахів), «Радянська Верховина» (сmt. Міжгір'я) і т. д. Їх контент переважно дублював відомості обласних газет, а тому для цієї статті вони не надто придатні. Серед оглянутих матеріалів цікавими є титульні сторінки новорічних газет, які вміщують візуальну та текстову інформацію з патріотично-виховними тезами й апелюють до несправедливого історичного минулого навіть у передовицях на кшталт вітання з Новим роком.

У період пізнього соціалізму вивчення радянської обрядовості було достатньо популярною темою серед вітчизняних етнографів. Вона заохочувалася владою, якій було вигідно констатувати успіхи та перемогу прогресивних комуністичних обрядів над релігійною та консервативною традицією, що насправді не зовсім відповідало дійсності. Серед етнологів, які мали стосунок до дослідження радянських обрядів, були відомі радянські академіки та вчені типу Ю. Бромлея (1981), Л. Тульцевої (1985), а також дослідники місцевого рівня, зокрема, М. Тиводар (1968), М. Логойда (1973) та багато інших. У їх працях знаходимо теоретичні роздуми про прогресивну роль та місце нових соціалістичних обрядів у побуті населення, свідчення успішного поступу радянської обрядовості та поступового нівелювання народно-релігійних традицій. Безумовно, подібні висновки були даниною часу та будувалися згідно з ідеологічними вимогами, які диктували напрям та часто й результати наукових досліджень.

У добу незалежності інтерес вітчизняних дослідників до теми радянських ритуалів після спаду зацікавлення й перерви в кільконадцять років знову зріс. Не в останню чергу до цього спричинилися класичні вже західні дослідження (Lane, 1981; Рольф, 2009; Тумаркин, 1999) з їх антропологічним фокусом на аналізі соціалістичних свят. Актуальним стало переосмислення радянського спадку, у контексті чого радянську обрядовість у нас аналізують як один з інструментів ідеології (політичної релігії) й суспільної індоктринації; засобів насадження атеїзму; патріотичного виховання; формування ідентичностей та відтворення культурних практик (Єскельчик, 2018; Каганов, 2019; Шліхта, 1999 та ін.). У більшості випадків увагу дослідників насамперед привертала загальнодержавні революційні та патріотичні й трудові свята, а також відповідні їм обряди, оскільки вони відповідали за «правильне» ідеологічне й політичне та трудове виховання населення. І традиційно вчені менше фокусувалися на радянських календарних святах, оскільки вони були менш ідеологізовані. Одне із таких – Новий рік стало предметом мого аналізу в цій статті, оскільки, попри загалом цивільний та політично нейтральний характер, в перші роки існування Закарпатської України воно використовувалося як елемент ідеології та історичної політики.

Виклад основного матеріалу. На території недавно звільненої від угорської окупації Підкарпатської Русі² 26 листопада 1944 р. у Мукачеві відбувся I з'їзд Народних Комітетів Закарпатської України, який проголосив Маніфест про возз'єднання Закарпатської України із Радянською Україною. Після цього був сформований центральний орган влади – НРЗУ, яка розпочала процес радянзації та входження регіону до Української РСР.

Дослідник цього періоду історії Закарпаття Василь Міщанин у своїй монографії (Міщанин, 2018) звертає увагу на масштабні зміни в культурному та символічному просторі краю вже впродовж періоду превентивної радянзації (1944–1945). Вони включали перейменування вуличних топонімів та назв населених пунктів, запровадження радянської символіки, свят та обрядів і т. д. Учений згадує також про певні заходи органів влади, спрямовані на органі-

² Підкарпатська Русь – назва Закарпаття міжвоєнного періоду, коли воно перебувало у складі Чехословаччини.

зацію першого новорічного свята в Закарпатській Україні наприкінці 1945 р.

Ужгородський дослідник трохи помилився, оскільки він мав на увазі перше всезагальне святкування Нового року в масштабах всієї ЗУ. Насправді це свято пробували організувати ще роком раніше. Про це довідуємося із Розпорядження № 50.030/1944 уповноваженого НРЗУ у справах народної освіти, де оголошувалося про різдвяні канікули та влаштування торжества зустрічі святкової ялинки у всіх школах після обіду 31 грудня 1944 р. («Дирекциям всех школ». ДАЗО, ф. 190, оп. 1, спр. 117, арк. 21).

Хоча тоді ще йшла війна, а фактичне визволення території краю відбулося кількома тижнями раніше³, нова радянська влада вважала за необхідне організації цього, по суті, сімейного свята, виявляючи турботу про закарпатських дітей-школярів. Не ставимо під сумнів цю доволі шляхетну мету, але водночас довідуємося про ще одну, можливо, головну причину його запровадження. Уявлення про те, що насправді вимагалось від організаторів торжества, дає Інструкція Відділення шкіл та народної освіти Народного комітету Ужгорода від 21 грудня 1944 р., яку було розіслало директорам шкіл («Дирекциям всех школ». ДАЗО, ф. 190, оп. 1, спр. 117, арк. 21).

Відповідно до цього документа, керівники шкіл мали координувати дії з організації урочистостей, а також «... позаботится о том, чтобы программа торжества была не только занимательной для детей, но носила характер освобождения, когда с отступающим годом ушло и тысячелетнее рабство. Новый год мы встречаем впервые в освобожденном Закарпатье, как свободные граждане. Причем все мы выражаем надежду, что в Новом Году осуществится наша заветная мечта, – воссоединения Закарпатской Украины с Радянскою Украиною. Таким образом все торжество должно носить характер манифестации за присоединение».

Процитований оригінальний текст був підписаний секретарем-референтом В.І. Крайняницею (поширене місцеве прізвище).

³ Офіційна дата визволення Закарпаття – 28 жовтня 1944 р., але насправді бойові дії відбувалися на території краю і кількома тижнями пізніше – див. Офіцинський, Р.А. (2014). Сонце довгожданної волі. Коли ми маємо святкувати день визволення Закарпаття і всієї України? І чи визволення? *Сталеві нерви тореадора... Україна. 2009–2014* (с. 134–140). Ужгород: Гражда.

Однак сумніваюся, що він дійсно автор цього документа, оскільки впродовж перших місяців після визволення закарпатці (навіть щирі русофіли) ще не встигли оволодіти риторикою та стилем, притаманними радянській бюрократії. Про це яскраво свідчать тогочасні рукописні документи, один з яких буде проаналізовано нижче. Це дає підставу твердити, що текст Інструкції написаний російськомовною особою, яка не була родом із Закарпаття. Так само на цю користь свідчать використані ідеологеми про тисячолітнє рабство та заповітну мрію закарпатців про возз'єднання, які поширилися в регіоні впродовж останніх місяців і були взяті з радянських пропагандистських методичок.

Цитована вище Інструкція зберігається в одній архівній справі з рукописним текстом урочистої новорічної промови, яка була написана ніби від імені школярів («Солодкие товарищи!». ДАЗО, ф. 190, оп. 1, спр. 117, арк. 22–23). Вочевидь її було створено, щоб надати новорічному торжеству бажаний «... *характер манифестації за приєднання*». Хто написав її невідомо, але судячи з усього це була людина місцевого походження, імовірно русофільської орієнтації. У промові наявні локальні лексичні звороти та діалектизми, зокрема звертання «*Солодкие товарищи!*», що є калькою «*дорогих товарищей*». Помітно, що людина не звикла до кириличного написання, оскільки деякі букви вона автоматично пише латинкою, зокрема, замість літери «к» у тексті вживається «k». Він буквально рясніє виправленнями, які зроблені олівцем та чорнильним пером тією ж рукою. Попри численні редагування помітно, що текст авторський, оскільки не нагадує характерний безособовий радянський бюрократичний новояз. Водночас у ньому використано чимало тогочасних радянських ідеологем, метафор та закликів. Йому властиві популізм та пропагандистський характер, присутнє викривлення історичних фактів, штампи радянської риторики про національне пригноблення й економічну експлуатацію місцевого населення, прагнення до возз'єднання з «*русь-українцями*», звеличення Червоної Армії та Сталіна. Нижче наводжу основні тези цієї промови разом із моїми коментарями:

– Упродовж тисячоліття сини Карпат / закарпатські українці перебували під чужою владою, між чужими людьми (*бачимо протиставлення угорської влади та слов'янського світу, опозицію «свій-чужий»*), вживання етноніму «*українці*», який до приходу радян-

ської влади тут фактично не побутував, згадується негативний історичний досвід угорського політичного режиму).

– Акцентується увага на тисячолітній економічній експлуатації закарпатських українців чужими панами, констатується неймовірно важке ярмо в якому перебували прадіди (*повторно нагадується про несправедливе історичного минуле, яке слід виправити*).

– Наголошується, що чужа влада змушувала відмовлятися від рідних свят, як це було у випадку «... *новогодичної ёлки... .. и с другими нашими словянскими обычаями...*» та засвоювати чужі звичаї (*насправді новорічна ялінка ніколи не була місцевою традицією. Замовчується, а точніше фальсифікується той факт, що попередні політичні режими не втручалися у сферу календарних чи сімейних обрядів місцевого українського населення*).

– Фігурує справедлива критика попередньої угорської влади, зокрема заборона навчатися рідною мовою (*але, водночас, бачимо, що ця святково-викривальна промова написана російською мовою, а не місцевим діалектом чи українською мовою*).

– Від повного зникнення місцевий народ врятував тільки «... *старший брат русь-украинец...*», який подав свою сильну руку допомоги (*в рукописі спершу згадується Червона Армія, однак ця частина була викреслена та замінена на метафору про сильну руку. Бачимо тут також апеляцію до «рідної крові»*).

– Завдяки цій допомозі чорний та похмурий небосхил «*закарпатских украинцев*» змінився на яскраве сонце, що знаменувало початок нового щасливого життя (*використання різноманітних літературних метафор характерне для радянських пропагандистських текстів та промов того періоду, серед яких особливо акцентують про «нове щасливе життя»*).

– Наголошується, що «... *наша Красная Армия...*» під керівництвом маршала Сталіна розбила найсильнішу в світі гітлерівську армію, чого не вдалося зробити жодній іншій країні (*цікаво, що в тексті спершу було написано повністю ім'я, по батькові та прізвище радянського лідера, але потім залишили тільки «Сталін». Вочевидь коректори та порадики, які редагували промову, звернули увагу автора, що в Радянському Союзі імені вождів батьків-засновників типу Леніна та Сталіна прийнято вживати без ініціалів*).

– Відзначається, що учні / школярі повинні набувати знань та вчитися, для того щоб старе життя ніколи не повернулося. Конста-

тується, що з минулим роком закінчується остання сторінка старого життя з яким ми з *«... мерзостью прощаємся...»* і відкриваємо нову щасливу сторінку життя за яку вдячні Червоній армії та братам по той бік Карпат (*знов іде протиставлення старого «темно-го» минулого животіння та нового щасливого освіченого життя*).

Загалом основний зміст промови, яку, вочевидь, писала доросла людина, а не якийсь школяр, відповідав заявленій в Інструкції «Дирекціям всех шкіл Ужгорода» меті проведення свята ялинки – висловити вдячність за визволення та маніфестувати віковичне прагнення закарпатців до возз'єднання з Українською РСР. У архівних документах відсутні вказівки про те, хто і в якому місці проголосив цю промову, але однозначно, що її було озвучено на урочистостях в ужгородських школах 31 грудня 1944 р. У загальних рисах тези цієї промови повторювали ідеологи, які фігурують в тексті Маніфесту про возз'єднання 26 листопада 1944 р. У широкому сенсі подібні ідеологи впливали на формування ідентичності та коригували історичну пам'ять, загострювали почуття національної образи місцевого русинського (українського) населення у ставленні до представників попередніх політичних режимів – угорського, чехословацького.

Святкові випуски місцевих газет вийшли тоді не в традиційному монохромному вигляді, а в урочистих червоних кольорах. Усі, вслід за головною газетою «Закарпатська Україна», вмістили привітання НРЗУ, де йшлося про визволення та вдячність закарпатців до братів-визволителів, про Маніфест, возз'єднання і війну («Новорічне привітання», 1944, с. 1). Для прикладу, газета «Молодь Закарпаття» перше число якої з'явилося саме 1 січня 1945 р. («За молодість нашу щасливу», 1945, с. 1) на титульній сторінці надрукувала своєрідну промову-тост, яка в основних моментах повторювала тези згаданого вище привітання від імені школярів. У ній також йшлося про безмежну вдячність Сталіну та визволителям, за братерську допомогу яких пропонувалося підняти наповнені келихи. Так само там нагадувалося про сотні важких років життя, коли чужинці-загарбники шматували тіло й душу закарпатців та намагалися знищити їх мову й культуру й народність, зробити з них безправних рабів з ярмом на шії. Завершувалася передовиця надіями на реалізацію віковичних мрій про швидке возз'єднання із Українською РСР. На тій же титульній сторінці фігурували й інші статті

та замітки, наприклад, згадане вище «Новорічне привітання Народної Ради». Окрема публікація закликала молодь вступати в добровольчі війська. Цей заклик іти воювати сусідив з великим гаслом-привітанням, що розмістилося на всю ширину сторінки – «З Новим роком, юні друзі!». Центральною світлиною титульної сторінки новорічного числа газети було зображення червоноармійців, які з криком йдуть в атаку.

Зміст розглянутих документів та матеріалів достатньо чітко демонструють ідеологічну та політичну мету організації новорічного торжества наприкінці грудня 1944 року. Але вже через рік низка запланованих новорічних заходів відзначилася відсутністю риторики, яка могла б призвести до мобілізації етнічності українців регіону. Наприкінці 1945 р. проведення свята ялинки було анонсовано на території всього краю, що передбачало значний обсяг залучених осіб та фінансів. Про це довідуємося із відповідної Постанови НРЗУ від 14 грудня. У ній відзначається, що святкування слід «... *провести на високому художньому та політичному рівні, щоб діти відчували турботу про себе партії та уряду*» («Постанова НРЗУ». ДАЗО, ф. Р-14, оп. 1, спр. 257, арк. 1–4). Помітно, що цього року зникла вимога маніфестації вдячності місцевого населення, проте залишилося вимога правильного виховання з тим, щоб діти обов'язково відчували турботу партії та уряду, тобто можемо говорити про свідоме формування в них почуття вдячності й обов'язку. Тоді ж з'явився жанр новорічних поздоровлень, якими обмінювалися керівники військового гарнізону та члени НРЗУ і КПЗУ. У цих привітаннях зазвичай бажали успіхів в організації та укріпленні радянської влади, відновленні і розвитку промисловості й сільського господарства тощо (Мищанин, 2018, с. 122). Подібні формальні вербальні формули засвідчили орієнтацію представників влади насамперед на мирне будівництво, а не виконання військових цілей, на відміну від побажань, які фігурували на сторінках минулорічних газет.

Згідно з Постановою НРЗУ, свято ялинки треба було провести не тільки в школах, але й на підприємствах, в установах, театрах, клубах та головній площі окружних міст. Залучалися комсомольці, піонери працівники шкіл, лісгоспів, різних підприємств, артисти театру та художньої самодіяльності і багато інших. Для реалізації заходу виділялося 5 тис. ялинок та 10 тис. комплектів іграшок для дітей, які розподілили за допомогою профспілок в основних містах

регіону: Ужгороді, Мукачеві, Хусті, Севлюші (суч. Виноградів) та Берегові. Попри значно більший розмах святкування у порівнянні з попереднім роком, ефект від його проведення був вочевидь не надто помітним, оскільки основна маса населення, а відповідно шкіл та учнів проживали в сільській місцевості, де традиційно готувалися зустрічати Різдво.

Менший ідеологічний та патріотичний пафос у порівнянні з попереднім роком продемонструвала й преса. Зокрема, святкове число «Молоді Закарпаття» від 30 грудня 1945 р. вийшло в монохромній гамі. Воно містило велику фотографію Сталіна в оточенні багатьох дітей у національних костюмах. Це вочевидь краще відповідало формату газети, чиєю аудиторією вважалися підлітки, ніж зображення атакуючих червоноармійців, які фігурували в новорічному числі газети роком раніше. Відкривала сторінку передовиця «За щасливе майбутнє» («За щасливе майбутнє», 1945, с. 1), де йшлося про актуальні проблеми повоєнної відбудови, висловлювалися слова вдячності Сталіну та згадувалося про велике щастя, якого діждалися закарпатці – возз'єднання із УРСР. Нагадувалося там про наступний важливий етап у житті краян – вибори. Загалом, риторика газетних публікацій орієнтує краян на виконання трудових, а не військових обов'язків, тобто бачимо поступовий перехід країни на мирні рейки та повоєнну відбудову господарства.

Висновки. Загалом можемо говорити про свято новорічної ялинки в якості інструмента комуністичної ідеології та радянської історичної політики в перший рік існування Закарпатської України. Наразі невідомо про документи, які б засвідчували використання урочистостей з приводу Нового року у подібному контексті в наступні роки чи десятиліття. Тобто це було актуально тільки в період, коли велася активна пропаганда серед місцевого населення з приводу інкорпорації регіону до складу Української РСР. Годі було важливо створити колективну думку та підтримку радянської влади, що надавало додаткового аргументу Радянському Союзу в перемовинах із Чехословаччиною з приводу території Закарпаття. Договір між країнами про включення Закарпатської України до складу УРСР був укладений 29 червня 1945 р., тож відповідно відпала необхідність в активному маніпулюванні з історичною пам'яттю, загостренні етнічних почуттів українців краю засобами урочисто-святкової сфери.

Дещо пізніше, насамперед в хрущовські часи, ідеологічна роль новорічного свята почасти зросла у зв'язку з антирелігійною політикою держави. Метою його активного насадження було витіснення Різдва із життя пересічних закарпатців. Загалом Новий рік в радянські часи вважався сімейним торжеством, яке на Закарпатті існувало паралельно із забороненим Різдрвом. Після занепаду СРСР останнє «вийшло із підпілля» та офіційно зайняло провідне місце в ієрархії календарних і сімейних свят, яким, по суті, було й раніше. У сучасності Новий рік та ялинка залишилися частиною ритуалу проводжання старого календарного року та стрічання нового, який зберігся попри нівелювання інших свят соціалістичної держави. Це свято не несе ніякого ідеологічного навантаження, окрім факту, що з радянських часів залишилася традиція заслуховувати новорічні привітання, формальні звітування й майбутні плани політичного лідера країни про державний розвиток.

Джерела та література

- Бромлей, Ю.** (1981). Новая обрядность – важный компонент советского образа жизни. *Традиционные и новые обряды в быту народов СССР* (с. 5–28). Москва: Наука.
- ДАЗО – Державний архів Закарпатської області.
Дирекциям всех школ Ужгорода. (б.р.). *ДАЗО*, ф. 190, оп. 1, спр. 117, арк. 21.
- Скельчик, С.** (2018). *Повсякденний сталінізм. Київ і кияни після Великої війни*. Київ: Lauruss.
- За молодість нашу щасливу. (1945). *Молодь Закарпаття*, 1, с. 1.
- За щасливе майбутнє. (1945). *Молодь Закарпаття*, 54, с. 1.
- Каганов, Ю.** (2019). *Конструювання радянської людини (1953–1991): українська версія*. Запоріжжя: Інтер-М.
- Логойда, В.М.** (1973). Громадські свята Радянського Закарпаття і подолання релігійних пережитків. *Культура і побут населення українських Карпат*: матеріали республіканської наукової конференції. (с. 60–65). Ужгород: Закарпатська обласна друкарня.
- Міщанин, В.** (2018). *Радянізація Закарпаття 1944–1950 рр.* Ужгород: РІК-У.
- Новорічне привітання Народної Ради. (1944, 31 грудня). *Закарпатська Україна*, с. 1.
- Офіцинський, Р.А.** (2014). Сонце довгожданної волі. Коли ми маємо святкувати день визволення Закарпаття і всієї України? І чи визволення? *Сталеві нерви тореадора... Україна. 2009–2014* (с. 134–140). Ужгород: Гражда.

- Постанова НРЗУ про організацію новорічних ялинок та про роздачу дітям подарунків. (б.р.). ДАЗО, ф. Р-14, оп. 1, spr. 257, арк. 1–4.
- Рольф, М.** (2009). *Советские массовые праздники*. Москва: РОССПЭН.
- Солодкие товарищи! (б.р.). ДАЗО, ф. 190, оп. 1, spr. 117, арк. 22–23.
- Тиводар, М.П.** (1968). *Общественный и семейный быт колхозников Закарпаття (на материалах Закарпатской области). Историко-этнографическое исследование*. (Автореф. ... канд. ист. наук). Институт искусствоведения, фольклористики и этнографии им. М.Т. Рильского АН УССР. Киев.
- Тульцева, Л.А.** (1985). *Современные обряды и праздники народов СССР*. Москва: Наука.
- Тумаркин, Н.** (1999). *Культ Ленина в советской России*. Санкт-Петербург: Гуманитарное агентство «Академический проект».
- Шліхта, Н.** (1999). Основні форми і методи атеїстичної пропаганди в Українській РСР наприкінці 50-х – на початку 60-х років. *Наукові записки НАУКМА: Історія*, 14, 80–87.
- Lane, Ch.** (1981). *The rites of rulers. Ritual in industrial society – the Soviet Case*. Cambridge: Cambridge University Press.

References

- Bromley, Yu.** (1981). Novaya obryadnost – vazhnyy komponent sovetskogo obraza zhizni [New rituals are an important component of the Soviet way of life]. *Traditsionnye i novye obryady v bytu narodov SSSR – Traditional and new rites in the life of the peoples of the USSR* (pp. 5–28). Moskva: Nauka [in Russian].
- DAZO – Derzhavnyi arkhiv Zakarpatskoi oblasti [State Archives of Zakarpattia region].
- Direktsiyam vseh shkol Uzhgoroda [In the directorate of all schools in Uzhgorod]. (n.d.). *Derzhavnyi arkhiv Zakarpatskoi oblasti – State Archives of Zakarpattia region*, f. 190, op. 1, spr. 117, арк. 21 [in Ukrainian].
- Yekelchyk, S.** (2018). *Povsiakdennyi stalinizm. Kyiv i kyiany pislia Velykoi viiny [Everyday Stalinism. Kyiv and Kyiv residents after the Great War]*. Kyiv: Lauruss [in Ukrainian].
- Za molodist nashu shchaslyvu [For our happy youth]. (1945). *Molod Zakarpattia – The youth of Transcarpathia*, 1, p. 1 [in Ukrainian].
- Za shchaslyve maibutnie [For a happy future]. (1945). *Molod Zakarpattia – The youth of Transcarpathia*, 54, p. 1 [in Ukrainian].
- Kahanov, Yu.** (2019). *Konstruiuvannia radianskoi liudyny (1953–1991): ukrainska versiia [Construction of the Soviet man (1953–1991): Ukrainian version]*. Zaporizhzhia: Inter-M [in Ukrainian].

- Lohoida, V.M.** (1973). Hromadski sviata Radianskoho Zakarpattia i podolannia relihiinykh perezhytkiv [Public holidays of Soviet Transcarpathia and overcoming religious remnants]. *Kultura i pobut naseleння ukraïnskykh Karpat: materialy respublikanskoi naukovoï konferentsii – Culture and life of the population of the Ukrainian Carpathians: materials of the republican scientific conference.* (pp. 60–65). Uzhhorod: Zakarpatska oblasna drukarnia [in Ukrainian].
- Mishchanyn, V.** (2018). *Radianizatsiia Zakarpattia 1944–1950 rr. [Sovietization of Transcarpathia in 1944–1950]*. Uzhhorod: RIK-U [in Ukrainian].
- Novorichne pryvitannia Narodnoi Rady [New Year's greetings from the People's Council]. (1944, December 31). *Zakarpatska Ukraina – Transcarpathian Ukraine*, p. 1 [in Ukrainian].
- Ofitsynskyi, R.A.** (2014). Sontse dovozhdannoi voli. Koly my maiemo sviatkuvaty den vyzvolennia Zakarpattia i vsiiei Ukrainy? I chy vyzvolennia? [The sun of long-awaited freedom. When to celebrate the day of liberation of Transcarpathia and all of Ukraine? And is liberation really?]. *Stalevi nervy toreadora... Ukraina. 2009–2014 – Steel nerves of a bullfighter... Ukraine. 2009–2014* (pp. 134–140). Uzhhorod: Grazhda [in Ukrainian].
- Postanova NRZU pro orhanizatsiïu novorichnykh yalynok ta pro rozdachu ditiam podarunkiv [Resolution of the NRZU on the organization of New Year trees and the distribution of gifts to children]. (n.d.). *Derzhavnyi arkhiv Zakarpatskoi oblasti – State Archives of Zakarpattia region*, f. R-14, op. 1, spr. 257, ark. 1–4 [in Ukrainian].
- Rolf, M.** (2009). *Sovetskie massovyie prazdniki [Soviet mass holidays]*. Moskva: ROSSPEN [in Russian].
- Solodkie tovarishchi! [Sweet comrades!]. (n.d.). *Derzhavnyi arkhiv Zakarpatskoi oblasti – State Archives of Zakarpattia region*, f. 190, op. 1, spr. 117, ark. 22–23 [in Russian].
- Tivodar, M.P.** (1968). *Obshchestvennyy i semeynyy byt kolkhoznikov Zakarpattia (na materialakh Zakarpatskoy oblasti). Istoriko-etnograficheskoe issledovanie [Social and family life of the collective farmers of Transcarpathia (on the materials of the Transcarpathian region). Historical and ethnographic research]*. (Extended abstract of Candidate's thesis). Institute of Art History, Folklore and Ethnography M.T. Rylsky Academy of Sciences of the USSR. Kiev [in Russian].
- Tultseva, L.A.** (1985). *Sovremennye obryady i prazdniki narodov SSSR [Modern rituals and holidays of the peoples of the USSR]*. Moskva: Nauka [in Russian].
- Tumarkin, N.** (1999). *Kult Lenina v sovetskoy Rossii [Cult of Lenin in Soviet Russia]*. Sankt-Peterburg: Gumanitarnoe agentstvo «Akademicheskiiy proekt» [in Russian].

- Shlikhta, N.** (1999). Osnovni formy i metody ateistychnoi propahandy v Ukrainskii RSR naprykintsi 50-kh – na pochatku 60-kh rokiv [The main forms and methods of atheistic propaganda in the USSR in the late 50's – early 60's]. *Naukovi zapysky NAUKMA: Istorii – NAUKMA Research Papers. History*, 14, 80–87 [in Ukrainian].
- Lane, Ch.** (1981). *The rites of rulers. Ritual in industrial society – the Soviet Case*. Cambridge: Cambridge University Press.

*Стаття надійшла до редакції 10.03.2022 р.
Стаття рекомендована до друку 06.04.2022 р.*